

İZMİR DUVARI: LAİK MAHALLEDE İKTİDAR VE KÜLTÜR SAVAŞI

Osman ÖZTÜRK¹

Kitap İncelemesi

Doi: 10.53507/akademikdusunce.1776416

İnceleme Geliş Tarihi: 02.08.2025

İnceleme Kabul Tarihi: 10.10.2025

KİTAP KÜNYESİ:

Yazar: İrfan ÖZET

Basım Yılı ve Yeri: 2022 İstanbul

Yayınevi: İletişim Yayınları

Sayfa Sayısı: 310

ISBN: 978-975-05-3316-7

İrfan Özet, 1980 yılında İzmir'in Bornova ilçesinde doğmuştur. Sosyoloji alanındaki yüksek lisans eğitimini 2004-2007 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi'nde tamamlamış, ardından 2012-2018 yılları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde sürdürdüğü doktora çalışmasıyla akademik uzmanlığını derinleştirmiştir. Doktora tezine dayanan ve İletişim Yayınları tarafından *Fatih-Başakşehir* adıyla yayımlanan eseri, 2019 yılında *Yunus Nadi Sosyal Bilimler Araştırması Ödülü*'ne değer görülmüştür. Akademik çalışmaları *Kent Akademisi* ve *Sosyoloji Notları* gibi dergilerde yer bulmuş; özellikle sosyal hareketler, kültürel kuramlar, toplumsal ilişkiler, siyaset sosyolojisi ve nitel araştırma yöntemleri üzerine yoğunlaşmıştır. Hâlen Aksaray Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İrfan Özet'in *İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı* adlı kitabı, Türkiye'nin siyasal-toplumsal dokusunu biçimlendiren laiklik-muhafazakârlık eksenli çatışmaları İzmir üzerinden ele alarak önemli bir katkı sunmaktadır. Kitap, yalnızca İzmir'in tarihsel ve kültürel dönüşümünü betimlemekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda modernleşme sürecinin yarattığı toplumsal gerilimlerin kentsel ölçekte nasıl deneyimlendiğini gözler önüne sermektedir. İzmir'in "laik mahalle" olarak anılan kimliğinin hangi tarihsel koşullar altında

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji A.B.D, osman_422@outlook.com, Ocid: 0000-0001-9820-3727.

*Atıf/Cite: Öztürk, O. (2025). İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı, *Akademik Düşünce Dergisi*, 12, 86-92, Doi: 10.53507/akademikdusunce.1776416.

şekillendiği, bu kimliğin siyasi iktidarla kurduğu ilişkiler ve ortaya çıkan kültür çatışmaları, kapsamlı bir sosyolojik bakışla tartışılmaktadır. Bu inceleme yazıda, kitabın öne çıkan tezlerini, kullandığı araştırma yöntemini, Türkiye’de sosyoloji literatürüne yaptığı katkıları ve eleştiriye açık yönlerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, eserin kentleşme, kimlik siyaseti ve laik-muhafazakâr kutuplaşması üzerine devam eden akademik tartışmalara hangi yeni boyutları kazandırdığı üzerinde durulacaktır.

İrfan Özet, *İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı* isimli eserinde İzmir’in toplumsal-siyasal kimliğini, “kültür savaşı” kavramı etrafında gelişen hareketli bir süreç olarak yorumlamaktadır. Kitapta öne çıkan “İzmir Duvarı” metaforu, muhafazakâr siyasetin ve onun temsil ettiği değerlerin, seküler yaşam biçiminin güçlü olduğu İzmir’de karşılaştığı direnci ve bu direncin ortaya çıkardığı sembolik ayrımları betimlemektedir. Özet, söz konusu duvarın yalnızca mekânsal bir sınır olmadığını; aynı zamanda düşünsel dünyada, gündelik yaşam tarzlarında ve siyasi tercihlerde derinleşen kültürel bir ayrışmanın ifadesi olduğunu belirtmektedir. Bu farklılaşmanın kökenleri ise, kentin çok kültürlü liman geçmişine, Cumhuriyet’in modernleşme hamlelerine ve çok partili dönemle birlikte ortaya çıkan siyasi kutuplaşmalara bağlanmaktadır.

Araştırmanın yöntemsel yaklaşımı, nitel sosyolojinin başarılı bir örneğini sunmaktadır. Özet, İzmir’in farklı toplumsal kesimlerinden siyasetçi, akademisyen, gazeteci ve sivil toplum temsilcileriyle gerçekleştirdiği yaklaşık 60 derinlemesine görüşme üzerinden “kültür savaşı”nın kentteki görünür yüzlerini ve aktörlerin bu süreçte dair bireysel deneyimlerini ortaya koymaktadır. Bu aktör merkezli yöntem, Weber’in toplumsal eylem anlayışına yaslanarak bireysel motivasyonların, algıların ve kültürel kodların toplumsal süreçlere etkisini çözümlemeyi hedeflemektedir. Görüşmecilerin kimliklerinin (bazı etik gereklilikler dışında) açık biçimde paylaşılması ise çalışmaya hem sahicilik hem de güvenilirlik katmaktadır. Böylelikle okuyucu, İzmir’deki kültürel ve siyasi gerilimlerin soyut ideolojik tartışmalar olmanın ötesinde, gündelik hayatın somut deneyimlerinde nasıl karşılık bulduğunu doğrudan gözlemlene fırsatı elde etmektedir.

İrfan Özet’in *İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı* adlı eseri, İzmir’in siyasi geçmişini tarihsel bir perspektiften ele alarak, kentin özgün muhalif kimliğinin hangi toplumsal ve siyasi dönemeçler sonucu şekillendiğini kapsamlı biçimde irdelemektedir. Özet, 17. yüzyıldan itibaren farklı inanç ve etnik yapılardan toplulukların bir arada yaşadığı çok kültürlü liman kenti kimliğinin, İzmir’e özgürlükçü, dışa açık ve liberal bir toplumsal yapı kazandırdığını savunmaktadır. Bu çok kültürlü geçmişin, Cumhuriyet’in modernleşme

hamleleriyle birleşerek İzmir'in seküler ve Batılı yönünü pekiştirdiği vurgulanmaktadır. Cumhuriyet rejiminin merkezîyetçi ve otoriter yapısına karşı gelişen Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi ve sonrasında kentin Demokrat Parti'ye gösterdiği yoğun ilgi, İzmir'in muhalif karakterinin derinleştiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İzmir, merkezî otoriteye karşı alternatif bir duruşun simgesi hâline gelmiştir.

Çok partili rejime geçişle birlikte Demokrat Parti ve ardından gelen Adalet Partisi'ne yönelik yüksek oy oranları, kentin merkez sağ ile kurduğu güçlü ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Özet, bu ilişkiyi merkez sağın esnek ve pragmatik siyaset anlayışının, İzmir'in laik ve modern duyarlılıklarıyla örtüşmesi üzerinden açıklamaktadır. Öte yandan, 1960 askeri müdahalesi sonrasında yaşanan siyasal gelişmeler, İzmir'in demokrasiye olan bağlılığını ve otoriter eğilimlere karşı net bir duruş sergilediğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Kitap, aynı zamanda Milli Görüş geleneği ve Gülen cemaati gibi farklı İslami oluşumların İzmir'deki yansımalarına da ışık tutmaktadır. Milli Görüş, açık siyasal program ve parti örgütlenmesiyle bir İslamcı siyasal hareket niteliği taşıırken; Gülen cemaati ise daha çok dini-sosyal bir cemaat yapılanması olarak eğitim, hizmet ve toplumsal ağlar üzerinden örgütlenmiştir. Akevler ve Akyazılı örnekleri üzerinden bu hareketlerin kamusal alandaki örgütlenme biçimleri ile kendi içlerindeki çatışmalar ele alınmakta; kentin seküler yapısıyla yaşanan uyuşmazlıklar görünür kılınmaktadır. 1980'li yıllarda Turgut Özal'ın liderliğinde şekillenen ANAP iktidarının neoliberal politikaları, İzmir'in sosyal dokusunu dönüştürmüş; “dört eğilim” söylemi ve İslam Kültür Merkezi etrafındaki tartışmalar, kültürel çatışmanın yeni boyutlarını göz önüne sermiştir. Bu süreçte SHP'nin İzmir'deki yükselişi, hem ANAP'ın ekonomi politikalarına karşı oluşan tepkilerle hem de SHP'nin sosyal demokrat yaklaşımının alt sınıflarla kurduğu temasla açıklanmaktadır. Bu döneme damga vuran İzkent projesi ve 1989 tarihli Güneydoğu Raporu kitapta ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca Özet, SHP bünyesinde dahi yaşam tarzı temelli kaygıların ve İslamcılık karşıtı tutumların var olduğuna dikkat çekerek partinin içsel çelişkilerini de ortaya koymaktadır.

İrfan Özet'in *İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı* adlı eseri, Türkiye sosyoloji literatürüne yalnızca kent çalışmaları bağlamında değil, aynı zamanda siyaset sosyolojisi, kimlik inşası ve modernleşme kuramları açısından da çok yönlü katkılar sunmaktadır. Eserin en dikkat çekici yanlarından biri, genellikle soyut ve makro düzeyde tartışılan “kültür çatışması” olgusunu, İzmir gibi özgün sosyo-kültürel dinamiklere sahip bir kent üzerinden mikro ölçekte ele almasıdır. Bu sayede kültürel çatışmanın, yalnızca siyasi aktörler arasındaki ideolojik karşıtlıklarla sınırlı kalmadığı; gündelik yaşam pratiklerinde,

toplumsal ilişkilerde ve bireysel deneyimlerde nasıl karşılık bulduğu çarpıcı biçimde gözler önüne serilmektedir.

Kitap, İzmir'in kendine has kent kültürünü ve "İzmirlilik" kimliğini tarihsel bir süreklilik içinde sosyolojik olarak ele almaktadır. Kentin kozmopolit liman geçmişinden miras kalan "açık kamusal alanlar" ve dışa dönük sosyal ilişkiler ağı, İzmir'in toplumsal dokusunu nasıl şekillendirmiştir sorusuna, yerel aktörlerin tanıklıkları üzerinden yanıt aranmaktadır (Özet, 2022: 218). Bu yaklaşım, şehirlerin yalnızca mekânsal varlıklar değil; aynı zamanda kimliklerin, toplumsal belleklerin ve yaşam biçimlerinin üretildiği dinamik toplumsal alanlar olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir. Özet, İzmir'deki laik-seküler toplumsal uzlaşının nasıl inşa edildiğini, fuar alanına cami yapılması gibi güncel ve çarpıcı örnekler üzerinden değerlendirerek, seküler yaşam tarzının kent kimliğindeki yerleşikliğini ve bu kimliğin muhafazakâr politik müdahalelere karşı geliştirdiği direnci ortaya koymaktadır. Bu tür örnekler, Türkiye'de laikliğin yalnızca hukuksal ya da siyasal bir mesele değil; aynı zamanda kültürel pratikler ve gündelik yaşamla iç içe geçmiş bir toplumsal gerçeklik olduğunu açıkça göstermektedir.

Kitabın dikkat çeken bir diğer yönü, Türkiye'deki siyasal ideolojilerin ve partilerin, yerel bağlamda nasıl farklılaştığını ve zamanla nasıl evrildiğini İzmir örneği üzerinden kapsamlı biçimde açıklamasıdır. Özet, İzmir'deki, merkez sağın uzun süreli toplumsal desteğini yalnızca ideolojik bir sadakat üzerinden okumayarak, bu eğilimi kentin modernleşmeci değerleri ve ekonomik çıkarlarıyla uyumlu bir siyasal tercih olarak değerlendirmektedir. Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nin kentteki başarısı, bu partilerin katı dogmalardan uzak, uyarlanabilir ve değişime açık siyasal yaklaşımlarının, İzmir'in sekülerlik ve çağdaşlık ekseninde şekillenen toplum kesimleriyle ortak bir söylem geliştirmesine bağlanmaktadır. Bu çözümleme, ulusal düzeydeki siyasal yönelimlerin yerel dinamiklerle nasıl yeniden biçimlendiğini; yerel aktörlerin ise ulusal siyasete ne ölçüde yön verebildiğini anlamak açısından önemli bir analitik zemin sunmaktadır.

İrfan Özet, AK Parti'nin İzmir'deki siyasal konumunu ve sıklıkla "muhafazakâr siyasetin nüfuz edemediği kent" şeklinde ifade edilen söylemi derinlemesine incelemektedir. Özet, partinin Türkiye genelinde yakaladığı siyasal başarıya karşın İzmir'de benzer bir karşılık bulamamasını, kentin kökleşmiş laik-seküler habitusu ve tarihsel olarak şekillenmiş muhalif siyasal kültürü üzerinden değerlendirmektedir. Bununla birlikte, muhafazakâr siyasetin İzmir'in özgün kent kimliğiyle uyum kurma yönündeki stratejik girişimleri de analiz edilmektedir. Söz konusu örnekler, siyasal aktörlerin yerel sosyokültürel dinamiklere adapte

olma süreçlerini ve bu süreçte ortaya çıkan çelişkileri görünür kılmaktadır. Bu tür çözümler, Türkiye’deki siyasal partilerin ideolojik pozisyonlarının mutlak çizgilerle belirlenmediğini; aksine, yerel bağlamlara göre esnek ve pragmatik biçimde yeniden yapılandırılabildiğini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Kitap, Türkiye’de kentleşme süreçlerinin ve göç hareketlerinin kent kimlikleri üzerindeki etkilerini de derinlemesine incelemektedir. İzmir’e doğru gerçekleşen “beyaz göç” ve kentin farklı göçmen topluluklarıyla kurduğu ilişkiler, kentsel kimliğin sabit bir yapı olmayıp, sürekli olarak değişim ve dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir (Özet, 2022: 206). Özet, bu demografik dönüşümlerin, kentte yaşanan “kültür savaşları”nın dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini ve yeni toplumsal gerilim alanlarının ortaya çıkmasına zemin hazırladığını tartışmaktadır. Bu analiz, kent sınırları ve kimlik üretimi üzerine yapılan akademik çalışmalarda ortaya konan bulgularla anlamlı bir paralellik taşımaktadır.

Kitapta, İzmir’in toplumsal dokusunu oluşturan etnografik çeşitliliğin oldukça geniş bir yelpazede incelendiği görülmektedir. Balkan kökenli göçmenler, kente yalnızca nüfus artışı getirmemiş; aynı zamanda sekülerleşmiş ve akılcı bir dini anlayışın kökleşmesine katkıda bulunarak İzmir’in “modern muhafazakârlık” çizgisini beslemiştir. Güneydoğu’dan gelen Kürt nüfus, demokrasi, hukuk ve Avrupa ile bütünleşme vurgularıyla kentin siyasal çoğulculuğunu canlandırmış; çözüm sürecinin sona ermesiyle birlikte ulusal siyasal atmosferle uyumlu biçimde tercihlerini giderek CHP yönünde şekillendirmiştir. Aleviler açısından İzmir, tarih boyunca bir “güvenli liman” işlevi görmüş; yerleşik Tahtacı, Türkmen ve Çepni topluluklarının yanı sıra göç yoluyla gelen Aleviler, kentin sol ve sosyal demokrat yöneliminin pekişmesinde belirleyici olmuştur (Özet, 2022: 233). Yaklaşık 300 bin kişilik nüfuslarıyla Romanlar da İzmir’in önemli topluluklarından birini oluşturmakta; istihdam alanlarının daralmasıyla ciddi sosyo-ekonomik sıkıntılar yaşamalarına rağmen, Türkiye’nin diğer kentlerindeki benzer gruplara kıyasla siyasal temsilde daha görünür bir noktaya ulaşmışlardır (Özet, 2022: 246). Bu çok katmanlı toplumsal tabloya ek olarak, kadın odaklı kamusal yaşam da İzmir kimliğinin başat unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 1923 İzmir İktisat Kongresi’ne kadın delegelerin katılımıyla simgeleşen bu gelenek, kadınların kamusal mekânda güçlü görünürlüğü ve etkinliğiyle günümüze taşınmış; milli bayramlarda, meydanlarda ve sosyal yaşamın farklı alanlarında kadınların üstlendiği simgesel rol, kentin seküler karakterinin en belirgin göstergelerinden biri hâline gelmiştir (Özet, 2022: 276-277).

Eleştirel bir perspektiften bakıldığında, eserin aktör odaklı yöntemi, analiz edilen sosyo-politik süreçlere mikro düzeyde nüfuz etmeyi olanaklı kılmakta; bireysel deneyimlerin ve yerel

anlatıların görünür kılınmasını sağlamaktadır. Ancak bu yaklaşım, zaman zaman yapısal dinamiklerin ve makro ölçekteki toplumsal dönüşümlerin arka planda kalmasına neden olabilmektedir. Özet, her ne kadar yer yer ekonomi-politik bağlamlara referans verse de, bireysel pratiklerin ötesine geçerek bu pratikleri belirleyen sınıfsal yapılar, sermaye birikimi süreçleri ve kentsel dönüşüm dinamikleri gibi daha derin yapısal çerçeveleri daha sistematik biçimde ele alabilirdi. Özellikle İzmir'in ekonomik yapısındaki dönüşümün, kentteki siyasi yönelimler ve kültürel kimlik inşası üzerindeki etkileri daha kapsamlı bir tartışmayı hak etmektedir. Ayrıca, kitapta ana kurucu metafor olarak kullanılan “İzmir Duvarı” kavramı çarpıcı ve açıklayıcı bir sembol üretse de, bu duvarın zaman içinde ne ölçüde geçirgen hâle geldiği, farklı sosyal gruplar arasındaki etkileşim ve geçişkenliklere nasıl yanıt verdiği gibi sorular, daha incelikli bir çözümleme ile ele alınabilirdi. Öte yandan, bazı bibliyografik referansların güncellik açısından sınırlı kalması, çalışmanın kuramsal altyapısının daha çağdaş literatürle desteklenmesini gerektirmektedir. Bu durum, çalışmanın olumlu katkılarını genişçe sergilerken, eksikliklerin aynı ölçüde vurgulanmadığını göstermektedir.

Tüm bu eleştirel notlara karşın, eserin akademik katkı değeri göz ardı edilemez niteliktedir. Kitap, yalnızca İzmir'in kendine özgü toplumsal yapısını ve siyasal kültürünü anlamak için değil, aynı zamanda Türkiye'nin laiklik-muhafazakârlık ekseninde şekillenen siyasal çatışmalarını, kentleşme pratiklerini ve kimlik siyasetini çözümlemek açısından da önemli bir kuramsal ve ampirik zemin sunmaktadır. Özet'in nitel araştırma yöntemlerindeki ustalığı ve sahadaki bireylerin anlatılarına verdiği ağırlık, çalışmaya hem derinlik hem de canlılık kazandırmaktadır. Bu yönüyle eser, Türkiye'de kent sosyolojisi, kültürel çatışma ve siyasal kimlik çalışmaları alanlarında yürütülecek gelecek araştırmalar için güçlü bir başlangıç noktası ve ilham kaynağı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak İrfan Özet'in *İzmir Duvarı: Laik Mahallede İktidar ve Kültür Savaşı* başlıklı eseri, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal dönüşümünü İzmir odağında ele alan, derinlikli ve çarpıcı bir çalışmadır. Özet, İzmir'in tarihsel süreç içinde edindiği kozmopolit karakteri, çok partili rejimle birlikte değişen siyasal yapıyı ve özellikle AK Parti döneminde belirginleşen kültürel çatışmaları kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Bu bağlamda eser, kentin “laik mahalle” olarak kodlanan sosyal dokusunun zamanla nasıl yeniden şekillendiğini ve bu değişimin ardındaki ideolojik ve kültürel karşıtlıkları irdelemektedir.

Kitabın öne çıkan yönlerinden biri, genellikle soyut düzlemde değerlendirilen “kültür savaşı” kavramını, İzmir gibi tarihsel katmanları zengin bir kent bağlamında, yerel aktörlerin anlatıları aracılığıyla somutlaştırmasıdır. Bu yaklaşım sayesinde, laik-muhafazakâr gerilimin

yalnızca siyasal retorikle sınırlı kalmadığı; gündelik hayatın içinde, bireysel tercihlerde ve sosyal etkileşimlerde nasıl görünür hâle geldiği açıklıkla ortaya konmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin etkili kullanımı, kentin tarihsel arka planını güncel siyasal gelişmelerle ilişkilendirerek esere hem metodolojik hem analitik bir derinlik kazandırmaktadır. Özellikle İzmir'in liman kenti kimliğinden doğan çok kültürlü yapısının, Cumhuriyet'in modernleşmeci idealleriyle kesişerek muhalif bir siyasal kültüre nasıl evrildiği kitabın ana izleklerinden birini oluşturmaktadır.

Kitapta kullanılan “İzmir Duvarı” metaforu, muhafazakâr siyasetle seküler yaşam biçimleri arasındaki simbiyotik uyumsuzluğu temsil eden güçlü bir kavramsallaştırmadır. Bu duvar, yalnızca mekânsal bir ayrışmayı değil; zihinsel dünyalarda, alışkanlıklarda ve siyasal eğilimlerde inşa edilmiş derin bir kültürel bölünmeyi simgelemektedir. Özet, AK Parti'nin İzmir'de sınırlı siyasal karşılık bulmasını bu bağlamda değerlendirirken, aynı zamanda iktidarın bu toplumsal yapıya entegrasyon çabalarını (örneğin sembolik jestler ve yerel hassasiyetlere yönelik stratejiler aracılığıyla) kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan gerilimler ve siyasal uyum çabalarının sınırları, eserde dikkatle tartışılmaktadır.

İzmir Duvarı, kent sosyolojisi, siyaset sosyolojisi ve kimlik kuramları alanlarında önemli bir boşluğu dolduran, sahaya özgün katkılar sunan nitelikli bir eserdir. İzmir örneği üzerinden Türkiye'deki laik-muhafazakâr çatışmasını, kentsel dönüşüm süreçlerini ve kimlik inşasını anlamak isteyen araştırmacılar için güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Yerel aktörlerin anlatılarına dayanan ampirik malzeme, Türkiye'nin karmaşık toplumsal yapısını mikro düzeyden makro düzeye taşıyan bütüncül bir bakış açısı geliştirmektedir.

Yazar Beyanı

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: %100

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: Ethics committee approval is not applicable to this study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.